📜 מה כתוב ומה נדרש? פשט ומדרש בסיפור אברהם

כיתה ו' | תורה, מורשת ותרבות ישראל | 45 דק' | שיעור לפי מעגל הלמידה · מערך למורה

❓ איפה בתורה כתוב שאברהם שבר את הפסלים של אביו?

עיגון בתוכנית הלימודים: כיתה ו', ערך מוביל: מסורת וחידוש; ארון הספרים היהודי – "פרשה ומדרשה": היכרות עם פרשת השבוע כטקסט מכונן "ועם דרכי פרשנותה המשתנות לאורך הדורות"; "המדרש הוא סוגה וכלי טקסטואלי ייחודי שמבטא את עצמאותו וחד-פעמיותו של הקורא"; מושגי יסוד: פירוש, פשט-דרש, מדרש, דרשה, "שבעים פנים לתורה"; יצירה אישית – חיבור דרשה. (משרד החינוך, תרבות יהודית-ישראלית ביסודי – תוכנית הלימודים לכיתה ו', מוקד "פרשה ומדרשה" (ערך מוביל: מסורת וחידוש))

„המדרש הוא סוגה וכלי טקסטואלי ייחודי שמבטא את עצמאותו וחד-פעמיותו של הקורא. התכנית מכוונת ללימוד המדרש כמשאב לאמירה ערכית, ולהכשרת התלמידים ללמוד ולדרוש מן הטקסט קשרים של משמעות בגישה חקרנית-עיונית וללא מחויבות הלכתית. המטרה האופרטיבית היא היצירה האישית."

מטרות

מטרה מרכזית: התלמידים/ות יימיינו פרטים מסיפור אברהם ושבירת הפסלים ל"כתוב בפסוק" ול"מוסיף המדרש", יזהו את הפער בבראשית יא, כח שהמדרש עונה עליו, ויכתבו מדרש קצר משלהם הנשען על מילה בבראשית יב, א.

- התלמידים/ות יבחינו בין מה שכתוב בפסוקים (פשט) לבין מה שמוסיף המדרש (דרש), במיון של 10 פרטים.
- התלמידים/ות יזהו את השאלה או ה"פער" בטקסט שהמדרש עונה עליו ויציינו את הפסוק.
- התלמידים/ות יסבירו את הרעיון "שבעים פנים לתורה" בעזרת דוגמה מן השיעור.
- התלמידים/ות יכתבו מדרש קצר משלהם שנשען על מילה או פער בפסוק.

ידע קודם: סיפורי אברהם מבראשית יב (תנ"ך, כיתה ב'). · המושגים אגדה ותורה שבעל פה (כיתות א'–ג').

מושגים: פשט · דרש · מדרש · פער בטקסט · "שבעים פנים לתורה" · דרשה

חומרים: מקרן ורמקול לסרטון · דף מקורות: בראשית יא, כו–לב; יב, א–ה; קטע מעובד מבראשית רבה לח, יג · טאבלטים או לוח חכם לסימולטור המיון · מרקרים בשני צבעים

מהלך השיעור לפי שלבי מעגל הלמידה

1. פתיחת המעגל – איתור ידע קודם **6 דק'**	*פתיחה: חשיפת ההנחה שהסיפור כתוב בתורה.* 1. שואלת: "מה אתם יודעים על אברהם לפני שיצא לארץ כנען?" רוב התלמידים יספרו על שבירת הפסלים. 2. מבקשת מתלמיד/ה לספר את הסיפור בקצרה לכיתה. 3. שואלת: "איפה בתורה כתוב הסיפור הזה? בואו נבדוק." רושמת על הלוח את ההשערות ("בפרשת לך לך", "בפרשת נח"...). **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "אברהם שבר את הפסלים בחנות של תרח ושם את המקל ביד הפסל הגדול." • תפיסה שגויה נפוצה: "זה כתוב בפרשת לך לך" ← תגובת המורה: "בואו נבדוק בפסוקים עצמם לפני שנחליט."

2. התנסות **13 דק'**	*התנסות: בדיקה בפסוקים ומיון "כתוב בפסוק" / "מוסיף המדרש".* 1. מחלקת לזוגות את דף המקורות (בראשית יא, כו – יב, ה) ומבקשת לסמן בצבע אחד כל מה שכתוב על תרח ועל אברם. 2. שואלת: "מצאתם את הפסלים?" – התלמידים מגלים שאין. 3. מפעילה את סימולטור המיון: כל זוג ממיין 10 פרטים ל"כתוב בפסוק" או "מוסיף המדרש", ובודק בדף המקורות. 4. מבקשת לסמן בצבע השני את הפסוק "וימת הרן על פני תרח אביו באור כשדים" (בראשית יא, כח) ושואלת: מה מוזר או חסר כאן? (למה מת הרן? מה זה "אור כשדים"? למה בחר אלוהים דווקא באברם?). 🕹️ **סימולטור:** כתוב בפסוק או מוסיף המדרש? – מצאו אילו פרטים מהסיפור המוכר על אברהם באמת כתובים בתורה. (בעמוד השיעור באתר) **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "אין בפסוקים שום פסל! כתוב רק שתרח לקח את אברם ויצאו מאור כשדים." • תפיסה שגויה נפוצה: "אם זה לא כתוב, זה לא נכון או המציאו" ← תגובת המורה: "החכמים לא כתבו כדי לשקר – הם שאלו שאלה על הפסוק. נבדוק איזו."
3. המשגה **11 דק'**	*המשגה: פשט, דרש, פער בטקסט ו"שבעים פנים לתורה".* 1. מסבירה שהסיפור מופיע בבראשית רבה (לח, יג), ומקריאה: "קם נסיב בוקלסא בידיה, ותברינון לכלהון פסיליא" (קם, לקח מקל בידו ושבר את כל הפסלים). 2. אני מדגימה: "אני קוראת בפסוק 'וימת הרן על פני תרח אביו באור כשדים' (בראשית יא, כח) ושואלת: למה מת הרן? הפסוק לא אומר. זה פער. המדרש קורא את המילה 'אור' כ'אש' – וכך הוא עונה: הרן מת בכבשן האש של נמרוד." 3. נעשה יחד: מגדירים פשט, דרש, מדרש ופער. מקרינה את סרטון הספרייה הלאומית "רש"י ונכדו הרשב"ם" (3:12): רש"י נעזר במדרשי חז"ל, והרשב"ם מחפש תשובות "בתוך לשון הפסוקים עצמם". ממלאים בטבלה: מי קורא בדרך הפשט ומי בדרך הדרש? 4. כותבת על הלוח "שבעים פנים לתורה" ושואלת: איך הסבא והנכד מדגימים את הרעיון? למה מותר – ואפילו רצוי – לקרוא אותו פסוק בכמה דרכים? 5. עכשיו לבד: כל תלמיד/ה כותב/ת משפט: "פשט הוא... דרש הוא... דוגמה מן השיעור: ...". **מושגים:** פשט – מה שכתוב בפסוק כפשוטו – המשמעות הישירה של המילים. · דרש – פירוש שמוסיף משמעות, סיפור או רעיון שאינם כתובים במפורש, ונשען על מילה או פער בטקסט. · מדרש – יצירה של חכמים שדורשת את פסוקי המקרא. בראשית רבה הוא אוסף מדרשים על ספר בראשית. · פער בטקסט – מקום שבו הטקסט לא מספר משהו שהקורא שואל עליו (למה? איך? מה הרגיש?). המדרש ממלא פערים כאלה. · שבעים פנים לתורה – הרעיון שלאותו טקסט יש פירושים רבים, וכל דור וכל קורא יכולים למצוא בו משמעות משלהם. 🎬 **סרטון:** רש"י ונכדו הרשב"ם (המרכז ללימודי רוח | הספרייה הלאומית) – youtube.com/watch?v=yYlnxvkUQRI **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "הרשב"ם היה אומר שאין בפסוק פסלים, ורש"י היה מביא את המדרש." • תפיסה שגויה נפוצה: "פשט זה נכון ודרש זה לא נכון" ← תגובת המורה: "האם הרשב"ם אמר שסבא שלו טועה? שתי הדרכים שואלות שאלות על הטקסט – כל אחת בדרכה." **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • אם אפשר לקרוא אותו פסוק בכמה דרכים – איך נדע אם מדרש הוא "טוב"? נסחו שני כללים.

4. יישום – ביצועי הבנה **9 דק'**	*יישום: כתיבת מדרש אישי על "לך לך".* 1. מקריאה: "ויאמר יהוה אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב, א) ושואלת: מה הפסוק לא מספר? (מה הרגיש אברם? למה "לך לך" – פעמיים? למה לא נאמר לאן?). 2. כל תלמיד בוחר פער אחד וכותב מדרש של 4–6 משפטים: פותח בציטוט מהפסוק, שואל שאלה, ועונה עליה בסיפור או ברעיון. 3. מזכירה: מדרש טוב נשען על מילה מן הפסוק ולא סותר את הכתוב. 4. 2–3 תלמידים מקריאים, והכיתה מזהה: על איזו מילה נשען המדרש? איזה פער הוא ממלא? **משימה:** כתבו מדרש קצר (4–6 משפטים) על "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך" (בראשית יב, א): פתחו בציטוט מהפסוק, שאלו שאלה שהפסוק לא עונה עליה, וענו עליה בסיפור או ברעיון משלכם. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "'לך לך' – לך אל עצמך: אברם יוצא לגלות מי הוא באמת." • תפיסה שגויה נפוצה: מדרש שסותר את הכתוב ("אברם לא רצה ללכת ונשאר") ← תגובת המורה: "מה כתוב בפסוק ד ('וילך אברם')? המדרש ממלא פער – הוא לא משנה את מה שכתוב." **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • השוו את המדרש שלכם למדרש של חבר על אותו פסוק: איך שניהם יכולים להיות נכונים?
5. סגירת המעגל – רפלקציה והערכה **6 דק'**	*הערכה מעצבת וסיכום.* 1. מפעילה את השאלון. 2. כרטיס יציאה כתוב (3 דקות). 3. מסכמת: המדרש הוא דרך של חכמים – ושלנו – לקרוא טקסט עתיק כקורא פעיל: לשאול, למצוא פער ולחדש. מסורת וחידוש יחד. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "מעכשיו אבדוק אם סיפור כתוב בפסוק או שהוא מדרש." • תפיסה שגויה נפוצה: "כל מדרש הוא אגדה בלי קשר לפסוק" ← תגובת המורה: "על איזה פסוק נשען המדרש של הפסלים?" 📝 **שאלון** (6 שאלות) **ורפלקציה** – בדף לתלמיד. 🎟️ **כרטיס יציאה:** על איזו שאלה בפסוק "וימת הרן על פני תרח אביו באור כשדים" (בראשית יא, כח) עונה מדרש שבירת הפסלים? ומה ההבדל בין פשט לדרש? • מזהה פער: למה מת הרן / מה זה "אור כשדים" / למה נבחר אברם. • מבחין/ה: פשט – מה שכתוב בפסוק; דרש – מה שהחכמים מוסיפים כדי לענות על שאלה.

הלימה: מטרה – פעילות – עדות

פשט / דרש	התנסות: סימון בדף המקורות וסימולטור המיון	תוצאת המיון; שאלון שאלות 1–2
זיהוי הפער	התנסות + המשגה: בראשית יא, כח ופתיחת המדרש	תשובה בכתב: "המדרש עונה על השאלה..."; כרטיס היציאה
שבעים פנים לתורה	המשגה: סרטון הספרייה הלאומית על רש"י והרשב"ם ודיון	משפט הסבר בדף; שאלון שאלה 4
כתיבת מדרש	יישום: מדרש על "לך לך" (בראשית יב, א)	המדרש הכתוב מול מחוון: ציטוט, שאלה, תשובה שאינה סותרת את הכתוב

התאמה לשונות

מתקשים	• למתקשים: מיון של 6 פרטים בלבד; בכתיבה – תבנית מדרש עם פתיחים: "כתוב: ___. שאלתי: ___. אני דורש/ת: ___."
בינוניים	• לבינוניים: מיון מלא, זיהוי הפער בבראשית יא, כח וכתיבת מדרש של 4–6 משפטים.
מתקדמים	• למתקדמים: להשוות בין המדרש בבראשית רבה לבין פירוש רש"י לבראשית יא, כח ("באור כשדים"), ולכתוב מדרש שני שעונה על אותו פער בדרך אחרת – ולהסביר את הרעיון "שבעים פנים לתורה" דרך שני המדרשים.

מחוון

- ממיין/ת נכון לפחות 8 מתוך 10 פרטים ומנמק/ת בעזרת דף המקורות.
- מנסח/ת את השאלה או הפער שהמדרש עונה עליו.
- מסביר/ה את "שבעים פנים לתורה" עם דוגמה מהשיעור.
- המדרש האישי פותח בציטוט, מזהה פער ועונה עליו בלי לסתור את הפסוק.

רב-תחומיות

- תנ"ך: קריאה מדויקת בבראשית יא, כו – יב, ה ואיתור מה כתוב בפסוקים – מיומנות יסוד של לימוד התנ"ך.
- עברית – חינוך לשוני: זיהוי סוגה (מדרש מול סיפור מקראי), איתור פערים בטקסט וכתיבה יוצרת מנומקת – מיומנויות של הבנת הנקרא וכתיבה.

תשובות השאלון: 1–ב · 2–ב · 3–ג · 4–א · 5–ב · 6–ב

📜 מה כתוב ומה נדרש? פשט ומדרש בסיפור אברהם

שם _____ כיתה _____ תאריך _____

❓ איפה בתורה כתוב שאברהם שבר את הפסלים של אביו?

🕹️ **בסימולטור: מצאו אילו פרטים מהסיפור המוכר על אברהם באמת כתובים בתורה.**
איזה פרט הפליא אתכם הכי הרבה? איזו שאלה בטקסט המדרש מנסה לענות עליה?

_____

_____

🛠️ **משימה:** כתבו מדרש קצר (4–6 משפטים) על "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך" (בראשית יב, א): פתחו בציטוט מהפסוק, שאלו שאלה שהפסוק לא עונה עליה, וענו עליה בסיפור או ברעיון משלכם.

_____

_____

_____

📝 שאלון

1. האם סיפור שבירת הפסלים כתוב בספר בראשית?

◯ כן, בפרשת לך לך ◯ לא, הוא מופיע במדרש בראשית רבה ◯ כן, בפרשת נח

2. מה זה "פשט"?

◯ סיפור שחכמים הוסיפו ◯ משמעות ישירה של מה שכתוב בפסוק ◯ שיר על התורה

3. על איזה פסוק נשען המדרש על אברהם והפסלים?

◯ "לך לך מארצך" ◯ "ואהבת לרעך כמוך" ◯ "וימת הרן על פני תרח אביו... באור כשדים"

4. מהו "פער בטקסט"?

◯ מקום שבו הטקסט לא מספר משהו שהקורא שואל עליו ◯ טעות הקלדה בספר ◯ רווח בין שתי מילים

5. מה פירוש הרעיון "שבעים פנים לתורה"?

◯ שיש בתורה שבעים פרקים ◯ שלאותו טקסט יש פירושים רבים, וכל קורא יכול למצוא בו משמעות

◯ שצריך לקרוא את התורה שבעים פעם

6. מה הופך מדרש למדרש טוב?

◯ שהוא ארוך מאוד ◯ שהוא נשען על מילה או פער בפסוק ולא סותר את הכתוב ◯ שאין בו קשר לפסוק

🎟️ **כרטיס יציאה:** על איזו שאלה בפסוק "וימת הרן על פני תרח אביו באור כשדים" (בראשית יא, כח) עונה מדרש שבירת הפסלים? ומה ההבדל בין פשט לדרש?

_____

_____

🪞 רפלקציה

מה למדתי היום על ההבדל בין פסוק למדרש?

_____

איך המיון בסימולטור שינה את מה שחשבתי שאני יודע/ת על אברהם?

מה היה לי קשה בכתיבת המדרש, ומה עזר לי?

איפה אשתמש ביכולת לשאול "מה כתוב ומה נוסף?" – גם מחוץ לשיעור?

על איזה פסוק או סיפור הייתי רוצה לכתוב מדרש נוסף?

אני יכול/ה...	בטוח/ה	כמעט	עוד לא
אני יכול/ה להבחין בין פשט לבין דרש בסיפור מוכר.			
אני יכול/ה לזהות פער בטקסט ולנסח שאלה עליו.			
אני יכול/ה להסביר מה זה "שבעים פנים לתורה" עם דוגמה.			
אני יכול/ה לכתוב מדרש קצר שנשען על מילה בפסוק.			